

2.3. Міжнародна допомога в боротьбі з голодом

Велику роль у порятунку голодуючих зіграли іноземні благодійницькі організації. Їх діяльність в Україні тривала з березня 1922 по серпень 1923 рр. Коли закордонні організації повністю розгорнули свою роботу, вони забезпечили харчуванням 1,8 млн жителів неврожайних губерній України проти 400 тис., яких забезпечував ЦК Допгол (Центральна комісія допомоги голодуючим) при ВУЦВК [1]. Ідею допомоги з боку “буржуазних кіл” В. Ленін спочатку не сприймав. Г. Гувера і його найближчого співробітника У. Брауна він називав “нахабами” і “брехунами”. Тим не менш, голова Раднаркому дав згоду на переговори з Брауном у Ризі. 2 серпня 1921 р. він надрукував звернення до міжнародного пролетаріату. Після чого до організаційних зусиль у справі надання продовольчої допомоги Росії підключився Комінтерн. Так виник “Тимчасовий закордонний комітет допомоги Росії”, пізніше перейменованій у “Міжробдоп” (Міжнародний комітет робітничої допомоги). Пролетарські організації не мали достатньо коштів, і російському уряду довелося з 20 серпня 1921 р. запросити працівників Американської адміністрації допомоги (АРА – American Relief Administration). Але в Україну чужоземних працівників ніхто не запрошував. Вважалося, що тут все благополучно [2].

У грудні 1921 р. Х. Раковський уклав угоду з місією Ф. Нанесена, а в січні 1922 р. – з АРА про поширення на території Української РСР усіх видів допомоги, які раніше направлялися цими організаціями російським голодуючим. Та лише в травні 1922 р. АРА і місія Нанесена розгорнули свою діяльність в Україні. До цього часу їм чинилися різні перепони з метою зосередження допомоги на території Російської Федерації. Проте й українська влада не поспішала зі сприянням діяльності американської адміністрації в Україні. На бездіяльність і бюрократизм місцевих чиновників скаржився наркому землеробства УСРР Д. Мануїльському представник директора АРА на Україні Ф. Матюс. “Я приїхав у Харків 15 грудня 1921 р., з того часу доклав всі свої старання до того, щоб розпочати надання допомоги голодуючим... І хоча я неодноразово звертався із закликом з цього приводу до пана Раковського – голови Ради міністрів України, і до секретаря Українського Центрального комітету КП(б)У, і до голови Харківського виконавчого комітету, мені не було надано будь-

якого сприяння в цій справі. Незважаючи на угоду, підписану Україною і Американською адміністрацією допомоги, урядовими чиновниками мені дано було багато обіцянок, але жодних наслідків до цього часу немає”, – писав він у листі від 28 січня 1921 р. Розгадка цього нонсенсу була проста. Москва ще не підтвердила угоди українського уряду. Після налагодження між центральною і республіканськими владами питання про діяльність іноземних організацій в Україні, українські голодуючі врешті-решт отримали довгоочікувану допомогу [3].

Так тільки до Одеси надійшло біля 0,25 млн продовольчих пакетів від місії Нансена та Нансен-Еріксенівська допомога від Скандинавських країн [4]. АРА на Півдні України допомагала біля 380 тис. голодуючим, крім того тисячі сімей і окремі особи отримували продовольчі посилки [5]. За свідченням представника американської компанії на Одещині – Д. Хайнеса, була організована допомога голодуючим селищам недалеко біля Одеси. У деяких волостях відкрилися до 14 їдалень АРА [6].

Важливе значення для відбудови сільського господарства голодуючих губерній мала домовленість про співробітництво з американським об'єднаним комітетом “Джойнт”, який вийшов зі складу АРА. В 1923 р. Раднарком УСРР підписав договір із Міжнародною спілкою допомоги дітям. Іноземні благодійницькі організації у квітні 1923 р. годували 360 тис. чоловік. Але основні кошти з осені 1922 р. вони спрямували за пропозицією радянського уряду на технічну допомогу неврожайним губерніям [7]. Найбільш спроможною серед іноземних організацій був “Джойнт”, який асигнував 1,5 млн доларів у безвідсоткову позику селянським кооперативам. Його позику отримали 10 тис. одноосібних селянських господарств у 29-ти єврейських колоніях і в 27-ми українських селах Донецької, Одеської та Катеринославської губерній. Від робітничих і комуністичних партій виробничу допомогу надавали “Міжробдоп” і “Товариство технічної допомоги Росії”.

Слід мати на увазі, що “національний ухил” “Джойнта” хвилював радянську владу із самого початку, що впливає з тимчасової угоди, укладеної 21 вересня 1922 р., керівником російського відділу “Джойнта”, Б. Богеном і повпредом РСФСР і УРСР при закордонних організаціях допомоги Росії і К. Ландером. Ключове положення угоди говорить про те, що допомога буде виявлятися всьому нужденному населенню без врахування національностей. Та й у подальших директивних розпорядженнях з Москви й Харкова не раз

підкреслювалося, що “допомога “Джойнта” не повинна носити національно-сектантський характер, а виявлятися всьому нужденному населенню” [8].

Зрозуміло, що “Джойнт”, як єврейська організація, що мала до того ж певні зобов’язання перед своїми благодійниками, прагнув сфокусувати свою діяльність насамперед там, де була зосереджена основна маса єврейського населення, у тому числі в єврейських сільськогосподарських колоніях на Півдні України, тому, мабуть, приводи для докорів у порушенні прийнятих на себе зобов’язань були. Проте керівники цієї організації спростовували звинувачення, доводячи що “...не менше 40 % роботи проведено в селах з неєврейським селянським населенням, а якщо взяти до уваги, що й у єврейських колоніях проживало не менш 10 % неєврейського населення, то стане ясно, що Ваше припущення про те, що наша робота має національний ухил, не відповідає дійсності” [9].

Велику заклопотаність у більшовицького керівництва, судячи із таємних циркулярів, викликали можливі контакти співробітників “Джойнта”, з небажаними особами й організаціями та виникнення таких організацій під їх контролем. У загальних інструкціях, що адресувалися уповноваженим повпредства УРСР при всіх закордонних установах допомоги, спеціально обмовлювалася необхідність у “встановленні більш уважного спостереження за діяльністю єврейських закордонних організацій допомоги” (серед них виділялися “Джойнт”, і “Вереліф”) “в зв’язку з яскравим шовіністично-клерикальним характером їх діяльності” [10].

Більш того, у переддень візиту Б. Богена в Україну, коли він ще виступав як співробітник АРА, у таємній доповідній записці завідуючого відділом нацменшин НКВС УРСР стверджувалося як очевидний факт, що “метою поїздки в Україну Б. Богена є організація на місцях під прикриттям АРА ряду комітетів із представників єврейського духовництва, клерикалів і буржуазії”. “Якщо б цей план удався, то в руки єврейської буржуазії і клерикалів було б передане найсильніше знаряддя панування над єврейською трудовою масою. Засоби розподілялися б серед найбільш темних, а не найбільш нужденних прошарків населення” [11].

Показово, що звинувачення, які посипалися потім на адресу “Джойнта” і його співробітників від представників Євсекції й Єврейського громадського комітету допомоги голодуючим чи не дослівно повторювали побоювання і прогнози українських чекістів: “Робота “Джойнта” явно і таємно порушує умови договору, викликає

до життя і легально оформляє суспільну роль тих осіб і угруповань буржуазно-клерикально-сіоністського табору, що до появи “Джойнта” ніякого впливу на єврейське населення мати не могли...” [12].

Особливо проявили себе в критиці “Джойнта” у викритті його деморалізуючого впливу в світлі класової боротьби єврейського пролетаріату з місцевою і закордонною буржуазією функціонери Євобщесткома, про що має сенс сказати окремо. Характерний зразок такого роду критики – стаття в газеті “Комуністичне тло” А. Киржнера “Джойнт” і його політика допомоги!” У ній автор таврує політику допомоги за те, що вона ведеться “через ті групи єврейського населення, що дуже близькі за своїм соціальним складом керівництву “Джойнта”; і за “шлюб з розрахунку з АРА”. Висновком статті може служити така цитата: “Джойнт” приніс свої національні почуття в жертву, поклавши їх на вівтар своїх класових інтересів відродження сіоністично-раввінської громадськості” [13].

Не вдаючись у деталі складних взаємин двох організацій і в історію самого Євобщесткома, який із самого свого виникнення був поставлений під жорсткий партійний контроль, відзначимо лише те, що підтримуючи єдиноначальність стосовно єврейського питання, Євобщестком прагнув установити і свого роду монополію на право допомоги голодуючим і розподілу коштів. У цьому контексті характерними є провокаційні заклики автора згаданої статті. Раз угода укладена на інтернаціональну допомогу, – проголошує він, – отже, “допомога повинна бути інтернаціональною. Про будь-яку спробу обійти угоду повинно бути негайно повідомлено представникові уряду, щоб він міг вжити відповідних заходів”. А якщо “добродії з “Джойнта” все-таки захочуть віддати частину коштів євреям, потрібно щораз змушувати їх одержувати на це санкцію влади”. І далі: “Ми повинні також своєю боротьбою змусити “Джойнт” віддати Євобщесткому ті суми, що він буде мати з дозволу влади на єврейську допомогу” [14].

Велику допомогу голодуючим в Україні надала єврейська діаспора. Переважна більшість пакунків, надісланих через АРА і комітет Нансена, була закуплена єврейською діаспорою для євреїв в Україні. Так як фонди АРА були попередньо призначені на допомогу Росії, то “Джойнт” оплачував майже всі продукти, що надавались голодуючим Україні під егідою АРА. “Джойнт” домігся, щоб кухні АРА були відкриті в місцевостях, де було сконцентроване єврейське населення, але ці їдальні були доступні всім голодуючим, незалежно від етнічної приналежності та віросповідання. Єврейське населення

становило більшість відвідувачів їдалень АРА, але велика кількість неєврейського населення також користувалася вказаною допомогою. Іронія долі полягала в тому, що найдовше довелось чекати українським голодуючим на допомогу від Міжнародного робітничого комітету товариша Мюнсінгера. Липневий конгрес у Берліні вирішив “по-перше, допомагати Поволжжю, тоді Донбасові, а врешті-решт – голодуючим Півдня України” [15].

Єврейський американський об’єднаний розподільний комітет “Джойнт” надавав, головним чином, конструктивну допомогу. Для відновлення сільського господарства Півдня України в березні і квітні 1923 р. було закуплено 906 коней і 5 жеребців. Видано великі суми грошей для закупівлі інвентаря та худоби: на купівлю бугаїв виділено (у карбованцях 1923 р.) 85 тис. руб.; на купівлю корів – 526 тис. руб.; жеребців – 7 тис. руб.; коней – 181 200 руб.; на купівлю будинків – 59 тис. руб.; на устаткування сироварень – 69 тис. руб.; на парову обробку – 103 тис. руб.; на устаткування для свинарників – 5 тис. руб.; на землевпорядження – 26 тис. руб.; на ремонт знарядь праці – 86 тис. руб. Розподілено 10200 пуд. насіння. Крім того, закуплено 28 жниварок, 19 обприскувачів для винограду, 28 вагонів картоплі, 304 свині, устаткування для 15 сироварень, 400 жниварок, 200 віялок, 40 сільськогосподарських бібліотек. Закладено 4 хмільника [16]. В Одеський і Катеринославський повіти було закуплено 77 тракторів.

Грошові надходження розподілялися таким чином: на насіння – 799992 руб., на купівлю коней – 842700 руб., на купівлю жеребців – 22500 руб., корів – 964500 руб., бугаїв – 138500 руб., на устаткування сироварень надано 119 тис. руб., на ремонт інвентаря – 133 тис. руб., на землевпорядження – 54 тис. руб., на посилення оборотних коштів товариств – 240500 руб., на сепаратори – 30 тис. руб., бункери – 202800 руб., на борони – 218736 руб., на купівлю будинків – 59 тис. руб., на парову обробку – 103 тис. руб., на допоміжні пристрої свинарників – 5 тис. руб. Разом – 3989728 руб. [17].

“Джойнт” розподіляв серед найбіднішого населення посилки, одяг, взуття, вугілля. У березні і квітні 1923 р. видано 12 тис. пар взуття, 10 тис. пар панчів і 52482 пари одягу і білизни.

Велику допомогу в боротьбі з голодом надавала АРА. Влітку 1922 р. вона годувала більше людей, ніж усі інші організації разом взяті. Своєрідність праці АРА полягала в тому, що вона організувала свою власну сітку працівників, рекрутуючи вищі керівні кадри з американців і добираючи нижчі кадри і працівників з місцевого

населення. При тому АРА зберегла повну незалежність від радянських органів влади. Улюбленцем радянської влади був доктор Нансен, хоча його комітет не міг дати й десятої частини того, що давала АРА. Проте, Ф. Нансен йшов на поступки більшовицькому режимові і тому радянська влада була ним задоволена.

Допомога із Заходу приходила в двох варіантах: приватні пакунки і публічне харчування. За гроші, вкладені в бюро АРА або інших організацій на Заході (звичайно в сумі одної або більше десятків доларів), дана організація допомоги видавала на ім'я призначеної особи в радянських республіках продукти, а згодом також і одяг та взуття по вартості депозиту. У такий спосіб громадяни західних держав могли допомогти своїм голодуючим родичам чи знайомим. Окрім того, різні організації допомоги відкривали в місцевостях, що потерпали від голоду, громадські кухні та їдальні, де видавали гарячу їжу, в першу чергу голодуючим дітям. Для того, щоб мати дозвіл на здійснення тої чи іншої форми допомоги, західні організації мали, насамперед, підписати відповідні договори з радянською владою. Спочатку вся західна допомога йшла лише до Росії. Наприклад, АРА відкрила свої кухні в Росії ще в серпні 1921 р., а в Україні, лише 30 квітня наступного року. Дещо інша ситуація склалася у відношенні щодо пакунків, адже більшість тих, хто їх одержував, проживали в Україні.

Намагаючись спрямувати всю допомогу до Росії, радянська влада робила відповідні заходи, щоб не допустити її до інших республік. З цієї причини голод в Україні був замовчуваний у відозвах до Заходу і про нього не згадувалося в пресі. “Радянське” керівництво наказало “радянській” пресі мовчати про голод в Україні, а писати тільки про голод в Поволжі [18].

З усіх закордонних організацій АРА розпочала свою діяльність в Україні раніше за інших (з березня місяця 1922 р.). Вона проводила, головним чином, продовольчу і медичну допомогу. Кількість пайків, виданих АРА в багато разів перевершує кількість пайків, виданих іншими організаціями. У березні 1923 р. цією організацією видано 11706300 пайків, у квітні – 14593860, усього за 1922 р. видано 135869880 пайків, за 1923 р. – 44951010 пайків [19]. Істотною також була допомога медикаментами. АРА видавала медикаменти окремим амбулаторіям, лікарням, дитячим будинкам. Усього з початку кампанії по березень 1923 р. було надіслано медикаментів на суму 4 млн руб. (золотом).

Незважаючи на все це, у тогочасній пресі наголошувалося на міжнародній пролетарській солідарності. Роль “буржуазної” АРА і

“сіоністського” “Джойнта” замовчувалася, або перекручувалася. Так були, навіть, свідoctва, що представники АРА не бажають зараховувати в американську їдальню голодуючих дітей [20], а організація “Джойнт” практикує переселення бажаних для неї співробітників в інші губернії [21].

Однак, безстороння статистика ставить кожну закордонну організацію допомоги на своє місце. За весь час допомоги “Міжробдоп” надав голодуючим України 383 тис. пайків, місяця Ф. Нансена – 12,2 млн, АРА – 180,9 млн пайків [22]. Допомога інших благодійницьких організацій була значно меншою. Але вона все-таки була.

Допомога концентрувалася, головним чином, у районах, де наслідки голоду були найбільш важкими (губернії – Катеринославська, Одеська, Донецька, Київська, Харківська, Полтавська, Кременчуцька).

Різні закордонні місії, вважаючи Росію вже забезпеченою, стали переносити в Україну свою діяльність по допомозі голодуючим. Серед організацій, що почали активно допомагати голодуючому населенню були:

Американська менноністична допомога діяла в Катеринославському районі (Запорізька губернія.). У березні 1923 р. організацією АМП видано 417000 пайків, у квітні – 486990. Всього з початку кампанії було видано 7100400 пайків і закуплено 37 тракторів.

Міжнародний союз допомоги дітям почав свою діяльність з жовтня 1922 р. У березні цієї організації видано 285660 пайків, у квітні 651330 пайків. Усього з початку кампанії надано 2998470 пайків.

Шведський Червоний Хрест. Допомога цієї організації виявлялася в Херсонському повіті. У березні 1923 р. було видано 136800 пайків, така ж кількість у квітні. З початку надання допомоги з 15 грудня 1922 р. Шведський Червоний Хрест розподілив продукти на 136800 пайків.

Швейцарський Червоний Хрест. За першу половину березня видано 90 тис. пайків. Усього з початку діяльності (із серпня 1922 р.) видано 510 тис. пайків.

Сербсько-Хорватсько-Словенський комітет розподіляв раніше отримані транспортні вантажі продовольства.

Швейцарський Комітет у Цюріху годував у Бердянську до першої половини березня 3 тис. чоловік.

Німецький Червоний Хрест проводив 8 тракторами оранку і засів селянських земель, а також робив невеликі видачі продовольства, одягу і медикаментів. З Гамбургу ним було відправлено в квітні 1923 р. 50 тюків одягу; у травні – два повних рентгенівських

устаткування; два великих та два маленьких трактори, один автомобіль, вісім пристосувань для видобування нафти. Крім того, з початку кампанії по березень 1923 р. розподілено медикаментів на 2696 руб. золотом і посівного матеріалу на 18 тис. руб. золотом.

Датський Червоний Хрест розподіляв свої раніше отримані продовольчі транспорти в Херсонському повіті.

На засоби організації “Вереліф” утримувалося 27 їдалень. У березні 1923 р. було видано 285660 пайків, у квітні – 651 330. У березні 1923 р. було розподілено 11281 пар поношеного одягу і 67/2 пудів різних медикаментів. Усього з початку кампанії було видано 1481460 пайків. Вартість розподілених медикаментів по березень 1923 р. оцінена в 40 тис. руб. (золотом), а вартість розподіленого одягу в 20 тис. руб. (золотом).

Європейський комітет допомоги студентам надавав продовольчу допомогу 3 тис. студентів у Харкові. У березні та квітні 1923 р. ним було видано 90 тис. пайків. Усього з початку діяльності – 263 тис. пайків. Крім надання продовольчої допомоги, Європейський комітет допомоги студентам розподіляв між студентами і вищими школами наукові книги, а також надавав субсидії до студентської лікарні.

Чехословацька місія володіла трьома транспортами, що склалися з 75 вагонів різних продуктів, переважно для Мелітопольського повіту. Всього з початку кампанії місією було видано 2167680 пайків.

Організація баптистів мала в своєму розпорядженні кошти в сумі 150 тис. дол. Надавала допомогу баптистському населенню Катеринославської та Донецької губерній. На загальне харчування голодуючого населення в Мелітопольському повіті надала 40 тис. доларів.

Українські організації в Австрії в травні місяці об’єдналися в союз допомоги голодуючим в Україні. Новостворена організація отримала назву “Голодним України”. До організації належали всі українські організації, незалежно від політичного направлення:

1. Об’єднаний робітничий комітет допомоги голодуючим.
2. “Січ” – безпартійна студентська організація.
3. “Драгоманівська Громада” – соціалістична студентська організація.
4. Соціологічний інститут.
5. “Товариство Прихильників Освіти”.
6. Жіночий Союз.
7. Ліга Мира й Свободи.

Головою комітету було обрано М. Грушевського, його заступником – О. Олеса – безпартійного, секретарем – В. Чечеля – есера. Членами управи були О. Окуневський, Д. Левицький, І. Пасічник та Н. Суровцева.

Українська громада в Канаді почала організовувати допомогу для голодуючого населення в радянській Україні в 1922 р., а представники Українського Радянського Дому (УРД) були зайняті акціями допомоги голодуючим у Росії. Роз'єднане націоналістичне середовище було заклопотане ситуацією в Галичині, доля якої вирішувалася за дипломатичним столом переможцями “Великої війни”. У відношенні до Великої України націоналісти залишилися на позиціях “визвольної боротьби”, якою хотіли звільнити Україну від ворожої окупації і експлуатації. Голод вони вважали витвором більшовицького режиму, а тому на перший план ставили питання визволення України від більшовизму, а не допомогу голодуючим.

Перше прохання про допомогу голодуючим в Україні з'явилося на сторінках “Українських Радянських Вістей” 18 січня 1922 р. Доктор Сисак просив українців за океаном надати моральну і матеріальну допомогу українським ученим, професорам і взагалі культурним колам, так як це розпочав робити “Комітет допомоги українським культурним силам на Україні” при Українській Академічній Громаді в Празі. Редакція обіцяла порушити цю справу на річних зборах Українського Радянського Дому 2 лютого. Збори, після обговорення голоду, вирішили передати голодуючим гроші, зібрані на друкарські машини в Києві. Вони звернулися до українських робітників і фермерів з проханням дати Україні допомогу, так, як це вони робили для Росії. Вироблення механізму переведення кампанії по збору коштів було доручено представникам Українського Радянського Дому, “Українських Радянських Вістей” та Комітету по Допомозі Голодуючим в Радянській Росії, які вирішили не “розпорозувати свої пролетарські ряди” створенням окремої організації, а розширити повноваження існуючого комітету з “допомоги Росії” на “допомогу радянським республікам”. Ця спроба втримати спільну організацію не протривала і місяця, бо “на домагання товаришів з багатьох місцевостей” був нарешті створений окремий Комітет Допомоги Голодуючим в Радянській Україні [23].

У кінці березня 1922 р. прихильники УРД і “Українських Радянських Вістей” почали збирати кошти на потреби голодуючих Півдня України. Кампанію розпочав великий концерт у Вінніпезі, 26 березня, на якому було зібрано 1158 доларів. Впродовж наступних шести місяців “Українські Радянські Вісті” подавали детальні повідомлення про допомогу для голодуючих України. Привертають до себе увагу списки людей, що жертвували кошти. Відомо понад півтори тисячі імен. З них велика частка неукраїнців, при деяких

зазначена їхня національність. Наприклад, Стюарт, Лій (китаєць), Шойман, Пепин, Дейвіс, Дифінбекір, Мігдугал, Флін, Луйс, Ізингер (єврей), Колер (німець), Сотерленд [24]. Для збору грошей організували мітинги, пікніки, вечори з танцями, ставили концерти, театральні п'єси; використовувалися також Першотравневі святкування та весілля. Багато робітників жертвували для допомоги голодуючим одноденну платню.

До кінця вересня 1922 р. комітет зібрав 1084746 доларів, які пересилав регулярно, по тисячі доларів М. Левицькому, представникові УСРР у Празі. У той час представництво Українського Радянського Дому продовжувало розпочату ним канадську акцію на допомогу голодуючим Росії. До кінця літа 1922 р. ці дві акції діяли паралельно і в них обох українці грали головну роль. Повідомляючи про Великодній збір коштів для голодуючих в Росії, який дав 166876 доларів, редактор “Українських Радянських Вістей” додав від себе, що “переважаюча більшість згаданих благодійників були українські товариші і товаришки”. Згадуючи перший голод в Україні під час другого (про який він мовчав!), редактор “Українських Робітничих Вістей”, М. Шатувський писав: “В 1921 році страшна посуха навістила південну частину Радянської України. Наша організація в Канаді перша відгукнулася на те нещастя і за її активним почином було створено в Канаді Комітет Надання Допомоги Голодуючим, який зібрав 65 тисяч доларів і вислав для голодуючих. Зокрема, наші організації збрали ще 10 тисяч доларів і вислали в Україну через представника Радянської України в Празі М. Левицького” [25].

З російського фонду було асигновано Україні лише 55 тис. доларів, за які Російський Червоний Хрест у Нью-Йорку надіслав продукти не до Одеси, а до Ревелю (Таллінну). Переважна більшість з них до України не дійшла. Українське керівництво розпочало акцію допомоги лише влітку 1922 р., у відповідь на відозву М. Грушевського. Аналогічні заклики були від Євангелицького товариства, митрополита Липківського, Української Православної Церкви Америки та галицького товариства “Голодній Україні”. Ще довгий час після того, як Український Робітничий Дім проголосив збір коштів для голодуючих в Україні, українські націоналістичні газети задовольнялися лише повідомленнями про голод у Росії й Україні, засудженням більшовиків і їхніх прихильників за доведення України до голодного стану і за крадіжку допоміжних фондів та за експорт українського збіжжя за кордон.

У липні “Канадський Ранок” повідомив про створення українського комітету допомоги голодуючим України в Нью-Йорку і рекомендував надсилати пакунки не через “більшовицьких послів за кордоном” або “більшовицькі комітети в Нью-Йорку чи Канаді”, а лише через львівський комітет або через АРА. У серпні “Канадський Ранок” і “Український Голос” заохочували читачів порушувати питання голоду серед західного і, зокрема, північноамериканського світу, а “Канадський Фермер” виступав проти допомоги і кредитів.

Справа голодуючих на території Південної України знову опинилася на другому місці серед канадських українців: комуністи надавали допомогу Росії, а патріоти – Західній Україні. Незважаючи на це, збори Українського Червоного Хреста ухвалили переслати 500 доларів комітетові “Голодним України” у Відні та подали ідею “влаштувати окремий збір коштів для Великої України” [26].

У липні 1922 р. Український Червоний Хрест надіслав доктору І. Смаль-Стоцькому в Прагу 161 долар для пересилки до Української Академії Наук, а в серпні М. Грушевський дістав 300 канадських доларів від “колишнього Українського Допоміжного Комітету в Едмонтоні”. Взагалі, збір коштів йшов мляво. Український Червоний Хрест у Канаді дістав лише одну посилку з Торонто на суму 100 доларів у загальний фонд голодуючих України та дві з Вест-Форту по 100 доларів для Української Академії Наук.

На річних зборах у березні 1923 р. писар Українського Червоного Хреста скаржився, що товариство змогло вислати лише 1000 доларів “голодним братам в Україні”, а в фінансовому звіті було записано лише 950. Писар пояснював причини таких скупих зборів конкуренцією з боку акції “Національної Позички”, а доктор П. Назарук висловив побоювання щодо “низького стану пожертвувань” канадських українців. Сума пожертвувань зменшилася – коли за два попередні роки Український Червоний Хрест зібрав 50 тис. доларів “на поміч сорока мільйонам у Великій Україні і чотирьом мільйонам на Буковині і в Галичині”, то від березня 1922 до квітня 1923 до каси надійшло лише 5600 доларів. Не було ні тієї енергії, ні запалу серед тих, хто збирав кошти, яку виявляли працівники Українського Робітничого Дому [27]. Було відсутнє регулярне звітування про проведені акції і зібрані кошти.

Певна частина зібраних коштів надійшла на територію України. Про це свідчать звіти М. Грушевського та М. Левицького. Вони мали певне значення для науковців і працівників культури, але стосовно мільйонів голодуючих, цей жест представників діаспори носив символічний характер.

Таким чином, міжнародні організації надали значну допомогу населенню Півдня України в боротьбі з голодомором 1921-1923 рр. Серед них слід виділити “Джойнт” та АРА, а також “Американську менноністичну допомогу”, “Міжнародний союз допомоги дітям”, “Шведський Червоний Хрест”, “Міжрабпом”, “Швейцарський Червоний Хрест”, “Місію Нанесена”, “Сербсько-Хорватсько-Словенський комітет”, “Німецький Червоний Хрест”, “Датський Червоний Хрест” “Вереліф”, “Європейський комітет допомоги студентам”, “Чехословацьку місію”, “Мальдмей комітет”, “Організацію баптистів”.

Діаспора також знала про голод в Україні, хоча спочатку не хотіла вірити в можливість такої небувалої трагедії на території “житниці Європи”. Серед українських зарубіжних організацій слід виділити “Українську організацію в Австрії”.

Українська громада в Канаді також надала певну допомогу голодуючим в Україні. Ті кошти, які канадські українці пожертвували голодуючим, врятували не одне життя та скріпили назавжди зв’язок між українською діаспорою і Україною.